

39

144

39
66

BIBLIOTHEEK KITLV

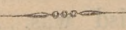
0042 4554

064 990 656

39.
68.

DE WEST-INDIEN SEDERT HET VERLIES VAN BRAZILIE
EN NIEUW-NEDERLAND.

*Cayenne verloren, Suriname verkregen.
Berbice, Essequibo en de West-Ind. eilanden behouden.*

Bij den vrede met Portugal moesten wij 1661 Brazilië afstaan, na het eerst verzuimd, en door eigen schuld verloren te hebben. De vrede van Breda ontnam ons vervolgens Nieuw-Nederland; maar Suriname, eerst kort te voren veroverd, werd ons gelaten, en bleef sedert dat tijdstip de voornaamste nederlandsche kolonie op den vasten wal van Amerika. 1)

1) *Suriname. Opgave van algemeene bronnen.*

G. WARREN: *Beschrijvingen van Suriname, overgezet uyt het Engelsch. Amst. 1669. 4o.*

J. N. BELLIN: *Description géographique de la Guyane. Paris 1763. 4o.*

TH. PISTORIUS: *Beschrijvinge van de Colonie Suriname Amst. 1763. 4o.* Hij was lid van den raad te Suriname.

PH. FERMIN: *Description générale, hist. géogr. et physique de la colonie de Suriname. Amst. 1769. 2 vol. 8o.*

J. J. HARTSINCK: *Beschrijvinge van Guiana. Amst. 1770. 2 dl. 4o.* — *Tableau hist. et polit. de l'état ancien et actuel de la Colonie de Suriname et des causes de sa décadence. Maastricht 1778, 8o.*

(D. D. J. C. NASSY): *Essai historique sur la colonie de Suriname. Paramaribo 1788. 8o.* Vertaald onder den titel van:
Geschiedenis der Colonie Suriname, door een gezelschap van geleerde joodsche mannen aldaar. Amst. 1791. 8o.

J. G. STEDMAN: *Description of Surinam. London 1796. 2 vol. 4o.* — *Voyage à Surinam et dans l'intérieur de la Guyane, trad. de l'anglais par F. Henry. Paris 1799. 3 vol. 8o.; en in het Hollandsch door J. D. Pasteur, Leyden 1800. 2 dl. 8o.*

Wat Nederland in dat werelddeel reeds in 1599 aan de Amazone bezeten had, was weder verloren gegaan; doch aan de Berbice en de Essequibo, op St. Eustachius, Saba, St. Martin en op de curaçaosche eilanden bleven wij voortdurend gevestigd.

Nog hadden wij eene west-indische volkplanting van 1634-1636 in Cayenne beproefd 1) en weder opgegeven. De Franschen, die er naast ons gezeten waren, woonden er van 1624-1635, en toen weder van 1642-1653; en nu, voor de tweede maal het land verlatende, werd deze vruchtbare streek door onzen wakkeren Gerrit Sprenger voor de West-Indische Compagnie in bezit genomen, 1656. In Cayenne vond men vooral eene menigte Joden, en onder dezen David Nassy, weleer nederlandsch onderdaan in Brazilië, van waar hij, tijdens het verlies der kolonie, met velen zijner geloofsgenooten naar deze landstreek verhuisd was. Zij hadden er bij de Franschen rust gevonden, en kregen, andermaal onder het beheer der West-Indische Compagnie gebragt, al die regten en vrijheden, welke zij te voren onder den edelaardigen graaf Maurits genoten hadden. Men ging zelfs nog verder en vergunde hun het vormen eener Autonomie en volstrekt joodsche kolonie, waarin zij, behoudens

J. A. REIMER: *Missions Reise nach Suriname und Berbice*. Leipz. 1801. 8o.

P. F. ROOS: *Redevoering over de oorzaken van het verval en de middelen tot herstel der volkplanting van Suriname*. Amsterdam, Gartman. — *Surinaamsche buurpraatjes. Gedrukt te Paramaribo*. — *Surinaamsche Mengelpoëzy*. Amst. 1804.

J. P. Mª LOUET: *Collection de mémoires sur les Colonies et notamment sur la Guiane française et hollandaise*. Paris 1802. 5 vol. 8o. Zijnde het uitvoerigste historische geschrift, de kolonie betreffende.

Nachricht von Suriname u. s. Einwohnern sonderlich Arawachen, Warauwen u. Karaiben. Von den Gewüchsen u Thieren d. Landes, d. Geschüften d. dortigen Missionarien, d. Bruderunität u. d. Sprache d. Arawachen. Mit Charte u. Kupf. Görlitz 1807.

M. D. TEENSTRA: *De Landbouw in Suriname*. Groning. 1835. 2 deelen 8o.

P. F. BENOIT: *Voyage à Surinam; description des possessions Néerlandaises dans la Guyane*. La Haye 1841. fo. Eene soort van voyage pittoresque met fraaije afbeeldingen. Het historisch gedeelte van ondergeschikt belang.

Kaarten van Suriname. Men prijst eene kaart van Suriname, bij Hulst en v. Keulen, Amst. 1784. De beste die wij kennen is de kaart van Teenstra, behoorende bij zijne beschrijving van den *Landbouw*; eene betere, zoo het schijnt, wordt in dezen oogenblik aangekondigd, en moet door den Luit. kol. Symp^lestein vervaardigd wezen.

De Curaçaosche eilanden. De Antillen. Bronnen- opgave.

M. D. TEENSTRA: *De Nederlandsche West-Ind. Eilanden en derzelver tegenwoordige toestand*. Amst. 1836. 2 dl.

1) *Cayenne, Bronnen- opgave*.

BAJON: *Mémoires pour servir à l'histoire de Cayenne et de la Guyane française*. Paris 1777. 2 vol. 8o.

de hooge souvereiniteit der staten-generaal, naar eigen wetten mochten leven 1659 1).

Reeds het volgend jaar staken er honderd vijftig Israëlieten uit Livorno over; want de regering liet hen in den aanbouw van indigo, suiker en katoen de handen vrij, en schonk hun tevens het monopolie der gouddelving, waarvan men zich ongemeene voordeelen beloofde. Verdraagzaamheid en verstandig overleg gaven weldra de schoonste vruchten; ook toen het vinden der edele metalen tegenviel, deden zij den landbouw bloeijen en gaven den handel op Cayenne eene spoedige en krachtige ontwikkeling. De Franschen werden dus naijverig en kwamen 1664 hun voormalige bezitting gewapender hand hernemen. Wat ons met portugeseche Joden zoo zeer gelukte, wilden zij met fransche Israëlieten nader beproeven. Al de onzen, Hollanders, Zeeuwen, Brazilianen, belijders van het Evangelie en belijders der Mozaische leer, moesten toen het bloeiende Cayenne verlaten, en trokken naar Curaçao, onder nederlandsch 2), of naar Suriname, onder engelsch gebied.

Suriname, aldus naar de hoofdrivier genaamd, ligt een weinig meer noordwaarts dan Cayenne, in het oostelijk gedeelte van Zuid-Amerika, en bestaat uit eene overschoone, door de natuur ongemeen begunstigde landstreek, ruim eens zoo groot als de vereenigde nederlandsche provinciën, en boven deze met onuitputtelijke rijkdommen en een altijddurenden zomer gezegend. Wat dat land worden kon, werd destijds nog minder ingezien dan thans; de Zeeuwen hadden er evenwel een goed oog op gevestigd, en dreven er van 1580—1599 eenen allezins voordeelligen handel. De Engelschen volgden, en zochten zich ten jare 1630 in Suriname te vestigen; daar zij het echter spoedig opgaven, zochten de Franschen hen te vervangen, 1640, doch trokken, na eenige vruchteloze poging tot kolonisatie 3), geheel ontmoedigd weder af. Eindelijk keerden

1) David Nassy. *Joodsche kolonie in Cayenne*. Zie het octrooi: *Essai historique sur la col. de Surinam*, II, 113—122, ook bij H. J. KOENEN: *Gesch. der Joden in Nederl.* 460 vergelijk 282.

2) *Joden in Curaçao*. Eenige joden, regstreeks uit Brazilië overgekomen, waren reeds op Curaçao gevestigd. Zie *Jaarboeken voor Israëlieten*, 1836, bladz. 140.

3) *Kolonisatie van Suriname*. J. DE LAET: *Beschr. van West-Ind.* XV boek, bladz. 591. TEENSTRA: *De Landbouw in Suriname*, I, 23. De concessie werd door Karel II verleend aan Francis lord Willoughby van Parham en de kinderen van Eduard graaf van Clarendon, 2 Junij 1662. *Vrijheden onder engelsch bestuur aan de joden verleend*. Zie H. J. KOENEN: *Gesch. der Joden*, 466.

de Engelschen onder lord Willoughby nogmaals terug en begonnen er eene geregelde en vaste volkplanting op de meest vrijgeveige grondslagen aangevangen, 1650, en voortgezet.

Koning Karel II. begunstigde die onderneming in 1662. De verdraagzaamheid werd er fundamenteel, en zoo kon men in 1664 reeds zijn voordeel doen met de vlugtelingen uit Cayenne, onverschillig welke godsdienstige belijdenis door hen gevolgd werd.

Onder die omstandigheden nam de eerste beplanting een begin, en bouwden de Engelschen een klein en bijna weerloos fort, waarbij enkele woonhuizen zich langzamerhand verhieven. Intusschen was de tweede oorlog tusschen Nederland en Groot-Brittannië uitgebroken, en moest men zich dezerzijds tot krachtdadige bescherming der koloniën in staat stellen. Sommigen zelfs deden meer; zij zagen in den oorlog eene schoone gelegenheid om zich ten koste, der Engelschen te verrijken, zoo als vroeger ten koste der Portugezen, en gingen als kapers op roof.

De Zeeuwen vooral, die zoo veel in Amerika te verliezen hadden, waren woedend en vol moed; hunne staten, door de staten-generaal ondersteund zonden aanstonds een eskader in zee.

Abraham Krijnszoon 1), een stadgenoot van de Ruyter en weder zijn medeschipper in dienst der gebroeders Lampsins, zou den togt geleiden en hijschte de kommandeursvlag. Hij had slechts zes schepen onder zijne bevelen; maar de manschap was voortreffelijk, en, behalve deze onverschrokkenen, waren de kapiteinen Philippus Julius Ligtenbergh en Maurits van Romen 2) met 300 soldaten aan boord. Aldus toegerust, moest Krijnszoon de westkust, van Afrika onder zijne vleugelen nemen, Amerika gadeslaan en geene gelegenheid verzuimen, om Willoughby, in die wateren zoo geducht, met Gods hulp en bijstand, te ruineren. Hij deed zijn best. Hij zocht de Engelschen op de hoogte van St. George Delmina, en nu geen vloot van Willoughby bespeurende, meende hij den gouverneur van Suriname niet verder te moeten opzoeken, maar hem veeleer in zijne schoone amerikaansche bezitting te kunnen

1) *Abr. Krijnszoon Zijn geslacht en daden* zie bij DE LA RUE: *Heldhaftig Zeeland*;— DE JONGE: *Zeewezen*, II, 2 st. 393.

2) *Maurits van Romen* ook wel *de Rama*, bij anderen *Ram* genoemd. Zie TEENSFRA: *Landb. van Suriname*, I, 25, 26.

Maurits
de Rama

verschalken. Tot dat einde voer Krijnszoon in Februarij 1667 de Suriname op, en dacht het engelsche fort, thans onder bevel van William Byam, bij verrassing in te nemen.

Die krijgslist mislukte; doch de dapperheid der Zeeuwen baande zich een anderen weg. Het kanon deed zich hooren, de zwaarden werden uitgetogen, de landingtroepen kwamen aan wal, en de vesting, waarmede deze uitgebreide landstreek moest staan of vallen, ging 28 Feb. 1667 bij capitulatie aan Krijnszoon over. De engelsche sterkte werd het fort Zelandia, en de kolonie was ons.

Een buit van vier tonnen goude, op het garnizoen, op de beambten, en inzonderheid op de goederen van Willoughby verkregen, vertrok aanstonds naar het vaderland en gaf in Vlissingen en Middelburg geen geringe vreugde 1). Voor het overige werd er in Suriname niet geplunderd, niet geroofd en vermoord; maar de christen- en joodsche planters betaalden eene belasting van 100,000 ₧ suiker aan de heeren staten van Zeeland, die zich aanstonds als hunne soevereinen gedroegen.

Van Romen en Ligtenbergh kregen er voorloopig het hoog bevel, en David Nassy, voor de trouw zijner geloofsgenooten in staande, verwierf eene vernieuwing van vrijheden voor de Joden in de kolonie gevestigd, en bestuurd de districten Eracubo en Conamana 2).

Middelwyl liep Krijnszoon weder in zee en herstelde het nederlandsche gezag in Essequebo, eerst door de Engelschen genomen, toen door de Franschen beroofd, en nu met hulp der laatsten heroverd en bezet. Van daar wendde men gezamentlijk den steven naar Tabago 3) of Nieuw-Walcheren, eene kolonie, die wij van

1) *Verovering van Suriname 1667.* DE LA RUE: *Heldhaftig Zeeland.* — DE JONGE: *Zeeuwen, ter aangeh. plaatse.* — *Essai historique.* I. 129, 130. — LIZAC: *Holl. rijkdom.* II. 155.

Waarachtigh verhael van de heerlijke overwinninge van Pimmeriba ende de riviere Seraname, nevens 't weder veroveren van Ysequepe, Bouwerona en Tabago, onder het commando van den commandeur Crijnsen. 's Gravenh. 1667. 4°.

2) *Vrijheden der Joden onder Nederl. bestuur.* H. J. KOENEN: *Gesch. der Joden,* 286. 468. De Joden op Suriname kregen vervolgens een eigen burgerlijke regtbank, aan welke de kennis was overgelaten van alle schuldvordering en verbindtenissen beneden de 600 gulden. *Essai histor.* I. 79.

3) *Tabago (Nieuw-Walcheren).* De familie Lampsins. Zie DE LA RUE: *Staatkundig Zeeland.* 74.

C. DE ROCHEFORT: *Hist. natur. et morale des îles Antill. de l'Amérique.* Paris 1666, Lyon 1667. — *Relation de l'isle de Tabago ou de la nouvelle Oualcre.* Paris 1666.

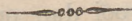
1628—1634 bezeten hadden, en in 1654 hernamen. Niet de natie of de W. I. Compagnie, maar de heeren Adriaan en Cornelis Lampsins lieten dat voor eigen rekening, en met vergunning der staten-generaal, bewerkstelligen, en daarmede was een huis van negotie bezitter van het eiland, 1654. Lodewijk XIV vond dat onbetamelijk, en verhief, om althans eenigen glimp te geven aan deze burgerlijke souvereiniteit, den stamhouder der familie tot Baron van Tabago, 1662, waar de onzen mede lachten en de heeren Lampsins wel het meest van allen. Intusschen ging het de vernieuwde zeeuwsche volkplanting reeds tamelijk voorspoedig. Doch 1666 werd zij door de Engelschen genomen, zoodat Krijnszoon er thans weër eens heen-voer en het eiland aan de wettige bezitters terugbragt.

Dat alles liep ongemeen gunstig af, zelfs in volle zee randde Krijnszoon de vloot van Willoughby aan; en zou haar, bij het eiland Neves, geslagen hebben, waren niet de Franschen, die hem ondersteunen moesten, buiten het gevecht gebleven. Onmiddellijk daarop liepen de verbondenen, juist niet in de beste vriendschap, uit elkander, en zeilde ieder eskader zijn eigen koers. Krijnszoon zette het naar de kusten van Virginië, waar hij den Engelschen 19 vaartuigen, en daaronder een oorlogschip van 45 stukken, ontnam, en toen triumfantelijk en met rijken schat in het vaderland terugkeerde. Reeds den 22 Sept. 1667 stond hij voor de staten van Zeeland, die zijn vaardigheid prezen, en zijn couragie en goede conduite met een helden-penning en gouden keten beloonden.

Evenwel, zoo spoedig en gemakkelijk als wij aan Suriname gekomen waren, zoo snel en onvoorziens raakten wij het weder kwijt. Het fort Zelandia werd ons door kapitein Hermans, van Jamaica afgezonden, in Oct. 1667 ontnomen. Daar echter de bredasche vrede reeds getroffen was, en de beide oorlogvoerende partijen, volgens deze overeenkomst, wederzijds in het bezit zouden blijven van alle veroveringen, vóór den 20 Mei bezeten, was het aan geen twijfel onderhevig of Suriname moest aan Nederland worden terug-geven, en ging werkelijk, doch niet zonder veel tegenkanting van Willoughby, aan de onzen over 1).

1) *Overgave van Suriname aan Zeeland.* Zie over de ontruiming der Engelschen belangrijke bijzonderheden bij AITZEMA: *Saken van Staat*. VI. 426, verder 440. Oock uitvoerig bij HARTSINGK.

Reeds vroeger had Zeeland, met eene [eigendunkelijkheid, die den provincialen staten in stadhouderlooze tijden wel eigen was, zich als soeverein der nieuwe kolonie gedragen, en er feitelijk de regering in handen gehad. Thans meende het andermaal de wet te mogen stellen, en zond Julius Lichtenbergh als gouverneur van zij- nentwege derwaarts heen 1669, waartegen echter de staten-generaal opkwamen, terwijl tevens de West-Indische Compagnie aanspraak maakte, om Suriname als schadevergoeding voor het verloren Nieuw-Nederland te mogen ontvangen 1). Het geschil werd voor eerst slepende gehouden, waardoor er tot opbeuring van nijverheid en handel niets wezentlijks kon verrigt worden. Eindelijk geraakte het *dominium utile* aan de algemeene staten, de soevereiniteit aan Zeeland, 29 Jan. 1672. Merken wij ter deze plaatse nog op, dat de Joden in Suriname aanstonds bevestiging hunner privilegiën verkregen 2), en de toestand der overige kolonisten insgelijks op den vorigen voet bleef voortduren. Berbice, Essequibo, St. Eustachius, Saba, St. Martin en Curaçao met bijgelegen eilanden, en eindelijk Tabago, verkeerden ten naasten bij in hetzelfde geval; zij waren mede aan de Nederlanden verbleven, en zochten zich den vrede met al hun vermogen ten nutte te maken.

Nieuw-Nederland hernomen en weder afgestaan.

Tabago verloren. 1673—1677. Nieuwe West-Indische Comp. 1674.

Kust van Guinea. Essequibo. Curaçao.

Suriname. Cornelis Aersens van Sommelsdijk. 1684—1688.

De oorlog met Engeland en Frankrijk, in 1668 weder uitgebroken, gaf niet alleen, wat de groote zeeslagen van Schooneveld en Kijkduin betreft, verhoogden luister aan Neêrlands marine; maar was tevens van groote gevolgen voor de lotgevallen onzer west-indische bezittingen. Vooreerst bragt Cornelis Evertsen de jonge

1) AITZEMA, VI. 581.

2) *Privilegiën der Joden bevestigd. — Essai historique*, II. 134.

het overkostbare Nieuw-Nederland op den 9 Aug. 1673 weder aan de Compagnie terug, en bezette tevens St. Eustachius, waar de Franschen den meester speelden. Reeds zeer spoedig daarna verzoenden wij ons met Groot Brittannië en sloten den vrede van West-Munster 1674, doch moesten de parel onzer amerikaansche koloniën aan Engeland teruggeven. Aan de Franschen, waarmede wij in oorlog bleven, verloren wij een weinig later het bloeiend Tabago: Binkes beschermde dit eiland slechts met weinige schepen en schoot voor de overmagt te kort. Een zijner kapiteinen, Roemer Vlak genaamd, stak toen den brand in zijn eigen buskruid en vloog met vriend en vijand in de lucht. Het verlies van Tabago was bepaaldelijk voor de familie Lampsins een onherstelbare slag; dat van Nieuw-Nederland trof meer algemeen, althans de West-Indische Compagnie, waarin zoo velen belang hadden. Zij had vroeger Brazilië moeten opgeven, en verkreeg wel is waar Cochin, Cananoor en den alleenhandel in zout van St. Ubes; doch ondanks deze gedeeltelijke schadeloosstelling, met moeite van Portugal bedongen, konden heeren bewindhebbers hunne handelmaatschappij niet staande houden, en zagen zich genoodzaakt tot eene ontbinding over te gaan, waarna onmiddellijk eene nieuwe west-indische Compagnie, op kleiner schaal, beproefd werd, 21 Sept. 1674.

De nieuwe compagnie had slechts een kapitaal van 630,000 gulden, en geen ander octrooi dan op Essequebo, Curaçao en de westkust van Afrika, die toen, met het monopolie van den slavenhandel, binnen hare limieten gebragt werd. Ongetwijfeld, de uitsluitende menschenmarkt gaf groote voordeelen; maar wij hadden eene sterke mededinging tegen andere natiën vol te houden, en lagen met onze afrikaansche forten op de kust van Guinea tusschen die der Engelschen en Denen in; eerlang kwamen nog de Brandenburgers daarbij, 1683. 1)

Suriname 2) was der Compagnie als bezitting ontgaan, en bleef een twistappel tusschen de staten van Zeeland en de staten-generaal; jammer maar, dat de belangen der volkplanting middeler-

1) De Branderburgers vestigen zich op de kust van Guïnea. Zie J. A. DE MARREE: *Reizen*, I. 86.

2) *Suriname*. Zie HARTSINGK, *Gesch. v. Guïana en Essai historique*; over de aanbieding der kolonie aan den prins, *Bijvoegsels op WAGENAAR*, XV. 30. 32.

wijl verzuimd werden en er naauwelijks eene geregelde regering bestond.

Als stadhouder van Holland en Zeeland, liet Willem III zich aan dezen verwaarloosden toestand gelegen zijn, en zond zijn gewezen secretaris, Pierre de Moulin, als opperbevelhebber naar Suriname, 1675. Bovendien, Z. H. onderhandelde toen over de souvereiniteit der kolonie, die men den veelbelovenden vorst wilde opdragen; doch dat plan vond tegenwerking en viel weder in duigen, en de nieuw aangestelde gouverneur overleed reeds het volgend jaar. Daar intusschen de staten van Zeeland grondheeren bleven, benoemden zij, gezamentlijk met den stadhouder hunner provinciën, den generaal Ligtenbergh tot gouverneur, en na dezen, die in 1678 zijn loopbaan eindigde, den heer Johan Heinsius.

Heinsius was vroeger secretaris en raad van justitie in Brazilië geweest, en scheen de man te wezen, die Suriname tot meerder ontwikkeling en welvaart zou verheffen. Hij beloofde veel, maar beantwoordde geenszins aan de verwachting. Met goeden wil en onbestemde beloften liet hij alles bij het oude, en verzwaarde nog de moeilijkheden, waarin men met de indiaansche en naar de bosschen terug gedrongene bevolking gekomen was: want zijne maatregelen waren bekrompen, meer tergend dan afdoende, en verbitterden den inlander, dien hij vervolgens niet wist te bevredigen en ook geenszins kon overwinnen. Zelfs, om in gewone tijden de orde te handhaven en de eigendonnen te beschermen, had Heinsius geene toereikende middelen, dat evenwel meer aan de regering in het vaderland dan aan hem te wijten was; immers men gaf hem slechts een klein en lusteloos garnizoen, nooit anders dan met dronkaards en halve deugnieten versterkt.

Veel beter dan de krijgsmagt was destijds de schutterij, eene vereeniging van welgezinde planters, wederkeerig elkander beschermende en tevens voor het algemeen welzijn met ijver bezielde. Christenen en joden dienden hier onder dezelfde banier, waaruit de laatsten, die vrij talrijk, zeer gegoed en allezins zedelijk van gedrag waren, eene gereede aanleiding namen tot hooger eischen; zij wilden in alle andere opzigten met hunne medeburgers worden gelijk gesteld, en beriepen zich op de regten en vrijheden, onder het engelsch bestuur genoten. Noch de stadhouder, noch de staten van Zeeland waren daartegen, en toonden dit bij ieder

gelegenheid; doch met den besten wil der wereld konden zij in de zamenleving zoo aanstonds geene hinderpalen weg nemen, die ruim zooveel door de klagende als door de andere partij onderhouden werden. En, wat eindelijk eene volkomene emancipatie, eene toekenning van staatsburgerlijke regten betrof, daar toe was het voor de Israëlieten nog meer dan honderd jaren te vroeg. Althans wat de surinaamsche joden, op aandrijving der familie Nassy, verlangden, gold nog bij alle rabbijnen en schriftgeleerden voor wezentlijke ketterij, eene ketterij, die de regering des noods had mogen aannemen, maar moeilijk der natie kon opdringen zoo als in 1795 plaats greep.

In Suriname, hoezeer men er uiterst verdraagzaam was, en slechts katholieke geestelijken, volstrekt geen katholieken of joden wilde geweerd hebben, hield men zich overigens aan het denkbeeld dat een gereformeerde staat alleen door gereformeerden moest worden bestuurd.

Intusschen rezen er zware klagten tegen den gouverneur Heinsius. Hij kon de Indianen niet in bedwang houden 1), en scheen, met de eigendunkelijke invoering eener koperen munt, veeleer zijn bijzonder voordeel dan het welzijn der kolonie te behartigen. De staten van Zeeland kwamen derhalve met nadruk tusschen beiden, en stelden de *kwade penningen* aanstonds buiten circulatie; waarna de gouverneur in 1680 overleed en toen door een politie-raad van 12 leden vervangen werd. Met der daad kreeg de kommandeur Laurens Verboom het beleid der regering in handen. Bij al die verwisselingen bleef het fort bijna weerloos; het vlek, onder den rook van Zelandia gesticht en Paramaribo genoemd, zonder beteekenis, en daarbij de aangevangene beplantingen zonder nieuwe uitbreiding of vooruitgang. Er was gebrek aan kapitaal, en wat er verder gedaan moest worden, ging boven het inzicht of boven het vermogen der staten van Zeeland. Men bewoog hen derhalve tot eene overeenkomst met de nieuw-West-Indische Compagnie, die nu voor eene som van 260,000 gulden in het bezit kwam der kolonie, en, onder het octrooi en de hooger soevereiniteit der staten-generaal, eene betere orde van zaken had moeten tot stand brengen, 1682. Daar echter de maatschappij zelve

1) *De Indianen.* Over de inlandsche bevolking zie men vooral: *Nachricht van Suriname etc.*

veel meer ijverzucht dan wezentlijke middelen bezat, moest zij, reeds een jaar later het werk opgegeven en kwam tot eene zogenoemde geotrooijeerde Surinaamsche Societeit, waarin de Compagnie slechts voor een derde eigenaar bleef, verkoopende de beide andere aandeelen aan de stad Amsterdam en den Heer Cornelis van Aersens van Sommelsdijk 1). In het vaderland werd een hoofdbestuur gevestigd 2), en men benoemde Sommelsdijk, die een regtgearde Zeeuw en bijzonder goed gereformeerd was, tot gouverneur-generaal. Men bepaalde zelfs, dat opvolgende stedehouders in de kolonie, bij voorkeur, uit zijne nakomelingen zouden gekozen worden, en was derhalve tegen een joodschen of roomschen gouverneur zoo goed mogelijk gewaarborgd. Maar onder deze bedrijven, die naar den geest des tijds, en niet naar de opvatting onzer eeuw, moeten beoordeeld worden, bleef men ten aanzien der kolonisatie zelve vrij onbestemd, kleingeestig en flauw. Men wilde wel oogsten binnenslepen, doch men zag op tegen de kosten der beplanting. Sommelsdijk zond men, zonder de benoodigde fondsen, zonder vaste jaarwedde, zonder predikanten, en met slechts 300 soldaten in zee; en toen nu de gouverneur, voor zijn aandeel in den koop, bij een roomschen geldschieder, den heer Ph. van Hulten, was moeten ter markt komen, en deze een drietal geestelijken naar Suriname deed inschepen, toen begon de kolonie zich ernstig bevreesd te maken en schreeuwde van contrabande, jezuitische kuiperijen, baatzucht enz. De schippers klaagden vervolgens over een nieuw reglement, bij bevrachting in acht te nemen; de kooplieden beweerden, dat Sommelsdijk eigen handel dreef en het vertier in hunne winkels onderkroop. Schier alle inwoners voelden zich door eene belasting op de sterke dranken bezwaard, en jammerden ongemeen, zoodat de onderscheidene grieven in het vaderland ter kennis kwamen der geotrooijeerde societeit, en

1) *Cornelis van Aersens van Sommelsdijk*, zoon van François, de bekende tegenstander van Oldenbarneveld. Zie KOK's *Woordenboek*, in voce AERSENS.

2) *Geotrooijeerde Societeit van Suriname*. Bestaat uit 3 leden. De stad Amsterdam, de West-Ind. Comp. en het huis Sommelsdijk. Elk lid stelt zoo veel directeurs als hij noodig acht; want het getal stemmen wordt in de vergadering naar de eigenaren, niet naar hunne vertegenwoordigers gerekend. Ieder eigenaar betaalt zijne gemagtigden zoo als hij goedvindt. Het kantoor, door secretaris en boekhouders bediend, en de bijeenkomsten van directeurs werden gehouden op het West-Indische binnenhuis. Zie verder over het nieuw bestuur in de kolonie: *Octrooti betreffende Suriname*, 'sGravenh. 1682, 4°., ook in het *Groot plakkaatb.*, III. 1424.

nu met rijpen rade moesten onderzocht worden. Vooral het binnen-smokkelen der geestelijke personen, waarmede men de katholieken, die geen kerk mogten hebben, eenig genoeg wilde geven, leed een geweldigen aanstoot bij de zeeuwsche heeren: „want een dier missionarissen, een klein paepsken genoemd, had omtrent het fort Zelandia gepredikt, en door zijne kluchten en fabelen niet alleen de papisten, maar ook de Indianen, en zelfs eenigen van ons eigen volk tot zijn gehoor weten te verleiden.” — Geheel het voorval was een zaak van ondergeschikt belang, en voor de kolonie, schier uitsluitend door orthodox gereformeerden en joden bevolkt, zonder het minste gevaar. Voor de Indianen toch behoefde men zich over het aannemen der katholieke godsdienst in geenen deele te bekommeren, zij wilden in allen opzichte vrij blijven, en aan eene bekeering van negers en slaven werd even zoo weinig door de roomschen als door de protestanten gedacht.

Tot groot geluk van Sommelsdijk stierven de drie priesters; maar daar hij intusschen stelligen last bekwam hen, in ieder geval, naar het vaderland terug te zenden, nam hij dat letterlijk op, deed de lijken uit het graf halen, en adresseerde ze, bij eerste scheepsgelegenheid, aan de heeren staten van Zeeland, die zich bepaaldelijk aan het gebeurde geërgerd hadden. Sommelsdijk schreef tevens aan zijne meesters, de edel-groot-achtb. heeren directeuren der geotrooijeerde societeit, zeggende onder anderen het volgende: „Met schipper Johannes Plas hebben aan de heeren staten van Zeelandt toegesonden de beenderen van de drie alhier overledene papen, welke sij gelieven geestelijken te noemen, met een brief waar van hier nevens de copij gaat. Ick geloove, dat soo een kist vol ducaten haar beter contentement en vergenoegen souden doen; maar dat zijn vruchten, die tot noch toe hier niet en wassen; doch hope dat bij faute van dien, d'abondantie der suykeren haar schreeuwende keelen sal versoeten en versachten, en met syroop en Julep haar van hare rasende koortsen genesen en haar dan betere kennisse van saken doen bekomen van het geen hier passeert 1).”

De staten van Zeeland, meent men intusschen, dat aan de reuk

1) *R. C. geestel. in Suriname*. Zie den brief, 5 Sept. 1678, medegeedeeld in TEENSTRA, *de Landb. enz.*, I. 33. De inliggende kopij-brief aan de Staten van Zeeland ontbreekt.

genoeg hadden, en de lijken weder terug zonden naar Suriname; terwijl Sommelsdijk verder in zijn antwoord op de overige bezwaren hun Edelmogenden nog te kennen gaf, „dat hij wel is waar eene belasting op de natte waren had uitgeschreven; maar dat was geschied, om dat hier veel dronkaarts zijn, die weinig ter kerke gaan, om haar te permoveeren, het voordeel en genot van haar geldt te kerke te komen halen, als mede hun te kennen te geven, dat wij van die droncke verkens oock eenig voordeel en genot weten te trekken.”

Op de klagten der schippers, heette het vervolgens, „dat er van het begin tot het eynde geen waar woord in gevonden wordt, — kennende hij voor God en consentie verklaren, dat men die lieden nooit verhinderd heeft om goed gekeurde suiker in te nemen, — wel andere en afgekeurde waren; maar dat zijn de listigheden en lagen waarmede de schippers hun reders bedriegen en abuseren, niet distinguerende het verbod van ongekeurde suiker enz. Wat overigens betrof, dat hij de koopvaardij kapiteins had uitgescholden en hen zelfs kapers van de Goudkust genoemd had. — Welnu dat was waar; maar daarbij behoorden de heeren staten wel te considereren, dat de West-Indische Compagnie op de kust van Afrika slechts handel drijft als een groot ligchaam zonder ziel, en door de schippers, onder deckmantel van vreemde commissien, dikwijls gepluymt wordt.” — „Nu,” zoo vervolgt Sommelsdijk, „zoude de questie zijn, om het selvige in Amerika te doen; maar weest gepersuadeert, dat ik weet met welke luyden ick te doen heb, en ick mij zal weten te defenderen. Mij verkoopen kunt gij wel, maar de leverantie sal je swaarder vallen dan geimagineert werdt.”

Ook op het punt, van een eigen handelshuis geopend te hebben, kwam de gouverneur tot verantwoording, en zeide, dat het behartigen van bijzondere negotie of commercie geen rapport had met zijne verpligting, om den staat of de kolonie groot te maken; het een kon zeer wel zamengaan met het ander. „En hadde ick als een geck mijn instructie na den letter gevolgd, dan zoude den staat, de stad, de West Ind. Comp. en ick groote reden van berouw hebben van het ondernomene, hetgeen God zij gelooft en ghedankt nu zoo niet en behoort.”

Sommelsdijk wilde den zondag zoowel door de joden als door de

christenen geëerbiedigd hebben; maar op bepaalden last der Sociëteit gaf hij toe, en liet hen, wat de bewindhebbers in Holland, met hunne dubbele concientie, verlangden, den dag des Heeren ontheiligen 1). Hij dwong nogtans de Israëlieten tot meerder menschelijkheid omtrent de slaven, die zij in dienst hadden. In het kort, zoo als vele mannen van genie, was hij wel eens een weinig despotisch, en met zijn wandelstok al te spoedig tot parate executie gereed; maar hij had veeltijds met onhandelbare menschen te doen, en kwam groote zwarigheden te boven. Hij herstelde het fort Zelandia, hij stichtte Cottica, later Sommelsdijk geheeten, hij riep Paramaribo als uit het niet te voorschijn, hij verzoende zich met de joden, hij huwde zelfs eene indiaansche prinses, ten einde met hare koperkleurige landslieden te beter en zekerder tot een verdrag te komen 2).

Eindelijk, Sommelsdijk ordende geheel het burgerlijk en militair bestuur, stelde een hof van politie in, gaf de burgerij een weesen desolate boedelkamer, en werd, met groote bedrijvigheid en ijver voor het algemeen welzijn, de wezentlijke grondlegger der kolonie, die van 50 eerlang tot 200 plantagiën was opgekomen.

In het gebrek aan arbeiders, — want om slaven te koopen ontbrak het wel eens aan de middelen, — zocht Sommelsdijk door kolonisatie van hollandsche misdadigers te voorzien, of liever, hij nam het schuim uit de gevangenen in het vaderland als soldaten in dienst, en meende deze zedeloze benden aan orde en tucht, vooral aan werkzaamheid te kunnen wennen. De proefneming mislukte, de booswichten bleven schelmen en gaauwdieven, of ontliepen het naar de vrije insgelijks weggeloopene negers aan gene zijde der Orinoco, en moesten dan met veel moeite en kosten worden teruggehaald.

Dit opzoeken van deserteurs, dat anders van zeer ondergeschikt belang zoude wezen, verdient eenige aandacht, daar het den bevelhebber Chatillon 3) in de binnenlanden bragt, waar hij den Cacao leerde kennen, en oorzaak werd, dat dit gewas in de kolo-

1) *Vrijheden der Joden*. Sommelsdijk moest zich houden aan de vrijheden, door de Joden vroeger onder de Engelschen genoten. *Essai historique*, II. 137.

2) *Huwelijk van Sommelsdijk*. De indiaansche prinses kwam werkelijk naar Paramaribo, en leefde er in groot aanzien en pracht. Zij stierf in hoogen ouderdom, lange jaren na Sommelsdijk. *Essai historique*, I. 42.

3) *Chatillon*. François van Aersens, heer van Chatillon, zoon van Sommelsdijk. Hij was luitenant ter zee voor de Admiraliteit van Amsterdam, die hem later tot Luitenant admiraal deed opklimmen. Hij leefde nog in 1740. Zie kok in voce Aerssens.

nie kon worden aangeteeld. Reedsspoedig gaf dit eenen nieuwen tak van landbouw, en deed in het vaderland de zeeuwsche chocolade-fabrieken ontstaan.

Slechts vier jaren was de heer van Sommelsdijk te Suriname werkzaam, en werd toen door zijne muitende soldaten en bandieten, die hij zeker wat hard behandelde, en voor veel werk kwalijk beloonde, op de plaats nedergelegd 1). Zij doorschoten hem met meer dan veertig kogels (19 Julij 1688) en troffen tevens den kommandeur L. Verboom, die eenige dagen later overleed 2). Zich voorts meester makende van het fort en een paar vaartuigen op de rede, dreigden de muitelingen alle inwoners met plundering en moord. Intusschen kwamen de christen- en joodsche schutterijen in 't geweer, en gelukte het den raadsman Bagman, de orde te herstellen, het garnizoen te misleiden, en alle misdadigers in een fuik te doen loopen, die voor velen op het schavot uitkwam.

De heer Abraham van Vreedenburg, kapitein der christenplanters, kreeg vervolgens het oppergezag in de kolonie, dat hij, in afwachting van nadere bevelen uit het vaderland, bij voorraad waarnam. Ook de israëlietische kapitein Samuel Cohen Nassy had zich gaarne op het kussen gezet, en scheen er, wat bekwaamheid en rijkdom betreft, allezins toe geschikt te wezen; daar echter de wetten des lands in dit geval niet in zijn voordeel waren, schikte hij zich als een goed onderdaan naar de gegeven omstandigheden, en gedroeg zich zeer loffelijk. Hij liet zijne onderhoorigen de geweren weder opnemen en toog er mede tegen de Indianen, opdat deze geene partij zouden trekken van de verwarring, door den moord van 19 Julij in velerlei opzigt te weeg gebragt.

1) Een omstandig verhaal staat achter de *Beschrijving van Suriname*, door PISTORIUS, die den gouverneur bijzonder prijst. Willem III had insgelijks zeer goede gedachten van Sommelsdijk; maar hield hem voor te eigenzinnig en oplopend, om aan het hoofd te staan eener kolonie.

2) L. Verboom, kommandeur of bevelhebber over het krijgsvolk, kwam slechts bij ongeluk om het leven; want niet op hem, die zelf zeer bemind was bij het garnizoen, waren de schoten gericht.

die kon worden aangevoerd. Hoedspoedig zal dit eenen nieuwen tal
 van landbouw en deed in het verband de zeevruchtige chocolade-
 fabrieken ontstaan. De zeevruchtige chocolade-
 Slechts vier jaaren was de heer van Sommelijk te Sörrigum
 werkzaam, en werd toen door zijnen meiterende soldaten en han-
 dieren, die hij zeker wat hard behandelde, en voor veel werk
 kwalijk behoonde, op de plaats nedergelegd 1). Zij doorzochten
 hem met meer dan zestig kogels (19 Julij 1888) en troffen tevens
 den kommandant L. Verboom, die eenige dagen later overleed 2).
 Zich voorts meester makende van het fort en een paar vartuigen
 en de roede dreigden de nederzettingen alle inwoners met plandring
 en moord. Intusschen kwamen de christen- en joodsche schutten
 in 't gewest, en gelukte het den vreesdaman Bagwan, de orde te
 herstellen, het garnizoen te misleiden, en alle misdadigers in een
 stuk te doen loopen, die voor velen op het eilande uitkwamen.
 De heer Abraham van Vroedenburg, kapitein der christenplaatse,
 kreeg vervolgens het opperbevel in de kolonie, dat hij in afwachting
 van nader bevelen uit het vaderland, bij voorraad waarnaam. Ook de
 iusschottische kapitein Samuel Cohen Nassy had zich gearne op het
 kussen gezet, en eelken om wat bekwaamheid en rijkdom betref,
 alhoewel toe geschild te wesen; maar eelkier de witten des lands
 in dit geval niet in zijn voordeel waren, schikte hij zich als een
 goed onderaan naar de gegeven omstandigheden, en gedroeg zich
 zeer loffelijk. Hij liet zijne onderhoorigen de geweren wederopmaken
 en toog er mede tegen de Indijanen, opdat deze geen partij zouden
 trekken van de verwaring, doorden moord van 19 Julij in volbr-
 lei opzigt te weeg gebracht.

1) Een onzijdig verband staat reeds de bestrijding van de Indijanen, door zittingen,
 die den gouverneur bijzonden heeft. Willem III had mogelijk zeer goede kolonien van som-
 melijk, maar hield hem voor te eelken, en ophoude, om aan het hoofd te staan
 eenen kolonie.
 2) L. Verboom, kommandant of bevelhebber over het eilande, kwam slechts bij onge-
 luk om het leven; want niet op hem, die zelf zeer bejaard was bij het overleed, waren
 de schoten gericht.

15
20

I